

Het mbo in 2025

**Manifest voor de toekomst
van het middelbaar
beroepsonderwijs**

**Agenda van de mbo-scholen,
verenigd in de MBO Raad**

April 2015

Inhoudsopgave

1	Op weg naar een toekomstbestendig en responsief mbo	3
2	Het middelbaar beroepsonderwijs anno 2015	4
3	De hoofdlijnen anno 2025	5
3.1	Perspectief	5
3.2	Twee hoofdlijnen	5
4	Het mbo bereidt studenten voor op een dynamische arbeidsmarkt	6
4.1	De arbeidsmarkt anno 2025	6
4.2	Trends	6
4.3	Betekenis voor het mbo in 2025	6
4.3.1	Herdefinitie van beroepsvaardigheden en algemene vaardigheden	7
4.3.2	Korter ontwikkelingstraject beroepsopleidingen	8
4.3.3	Globale landelijke uitgangspunten en kaders	8
4.3.4	Flexibele inrichting en vormgeving van het onderwijs	9
4.3.5	Flexibiliteit in leerwegen	9
4.3.6	Kwalitatief goede examens	10
5	Studenten gaan soepel door de beroepskolom met een eigen portfolio	11
5.1	De mbo-student anno 2025	11
5.2	Trends	11
5.3	Betekenis voor het mbo in 2025	12
5.3.1	Effectief voorsorteren op het beroepsonderwijs	12
5.3.2	Goede afstemming en overgangen tussen mbo en hbo	12
5.3.3	Herprofilering en nieuwe naamgeving opleidingsniveaus	13
5.3.4	Begrenzing in leerbaarheid en schoolbaarheid	14
5.3.5	Een leven lang leren: vanzelfsprekend	14
5.3.6	Het onderwijsstelsel anno 2025	14
6	Enkele essentiële randvoorwaarden	16
6.1	Andere rol en positie voor docenten	16
6.2	Andere benadering van kwaliteitszorg	16
6.3	Andere verhouding met de inspectie	17
6.4	Vereenvoudiging van wet- en regelgeving	17
7	Ten slotte	18

1 Op weg naar een toekomstbestendig en responsief mbo

De ontwikkelingen op de arbeidsmarkt, in de samenleving en het onderwijs staan niet stil. Op de arbeidsmarkt gaan de ontwikkelingen in de beroepen snel. Beroepen komen en verdwijnen. Voor een groot deel kunnen we nu nog niet voorspellen welke beroepen er over tien jaar zijn. De eisen die aan beroepsbeoefenaren worden gesteld, wijzigen en breiden zich uit. De 21^e eeuw vraagt om nieuwe en andere beroepsvaardigheden. De vaardigheden die je nodig hebt voor je ontwikkeling als mens en als burger zijn ook in beweging. Denk bijvoorbeeld aan digitalisering, robotisering en het wegvallen van onderdelen van de sociale zekerheid. En het lijkt onontkoombaar dat de huidige selectie- en keuzemomenten in het onderwijs niet langer houdbaar zijn in de toekomst. De studenten anno 2025 zijn andere studenten dan de studenten anno 2015. Zij leren anders en niet alleen binnen de muren van een schoolgebouw en een bedrijf.

Wij zien een toekomstige arbeidsmarkt voor ons die snel verandert en daarmee moeilijk voorspelbaar is, ook al zal de dynamiek niet in alle sectoren en beroepen even groot zijn.

Vast staat dat het mbo, hoe sterk dat nationaal en internationaal ook staat aangeschreven, moet kunnen meebewegen met deze ontwikkelingen. Hiervoor is een toekomstbestendig mbo nodig.

Daarbij zijn thema's aan de orde als:

- de opbouw van het mbo met zijn niveaus;
- de wijze waarop inhoudelijk wordt aangesloten op de beroepspraktijk;
- de doelgroepen die in het mbo kunnen worden opgeleid;
- de leerwegen die in het mbo beschikbaar zijn;
- de inrichting van programma's en examens;
- het maatwerk dat het mbo kan leveren aan het bedrijfsleven en aan studenten.

Als gezamenlijke mbo-scholen, verenigd in de MBO Raad, hebben wij ons de vraag gesteld of het mbo zoals we dat nu kennen al voldoende is toegerust om snel te anticiperen op alle veranderingen op de arbeidsmarkt en in de samenleving. Ons antwoord daarop is: nee!

Wij hebben daarom de ambitie uitgesproken op zoek te gaan naar de noodzakelijke en gewenste veranderingen in en rond het mbo, opdat het mbo voldoende toekomstbestendig kan blijven.

Dit manifest kijkt vooruit naar het mbo in 2025. Het is geen blauwdruk met waterdichte oplossingen voor alle vraagstukken die zich de komende tijd voordoen. Het agendeert vraagstukken, brengt zaken in discussie en duidt mogelijke oplossingsrichtingen aan. Wij dragen hiermee bij aan een noodzakelijk debat over de positie, functie en inrichting van het mbo, in antwoord op veranderingen en ontwikkelingen.

Voor de onderbouwing van uitspraken verwijzen wij naar het achtergronddocument als bijlage bij dit manifest. Dit laat zich ook zelfstandig lezen.

2 Het middelbaar beroepsonderwijs anno 2015

Het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) staat in het middelpunt van de Nederlandse samenleving. Het mbo is de kurk waarop de Nederlandse economie drijft. Ongeveer 40% van de Nederlandse beroepsbevolking heeft een opleiding in het mbo gevolgd. Zonder goed opgeleide mbo'ers kan de Nederlandse samenleving niet functioneren.

Kernwaarden van het mbo anno 2015 zijn:

- Het mbo verzorgt beroepsopleidingen die aansluiten op de behoeften en vragen van de arbeidsmarkt. **Het mbo beweegt mee met conjuncturele ontwikkelingen** dankzij zijn twee leerwegen: de beroepsopleidende leerweg (bol) en de beroepsbegeleidende leerweg (bbl),.
- Het bedrijfsleven en het onderwijs formuleren **gezamenlijk** de competenties of vereisten voor toekomstige beroepsbeoefenaren.
- De mbo-opleidingen worden afgestemd op de **arbeidsmarktperspectieven**. Het overgrote deel van de mbo-opgeleiden vindt snel na het afstuderen werk of schrijft zich in bij een vervolgopleiding.
- In alle mbo-opleidingen is sprake van **een groot deel leren in de praktijk van het beroep** binnen erkende leerbedrijven.
- Het mbo zorgt naast een beroepskwalificatie ook voor de ontwikkeling van algemene vaardigheden: taal, rekenen, loopbaan en burgerschap. Met zijn doorstroomkwalificatie zorgt het mbo in de hoogste opleidingen (niveau 4) voor doorstroming naar het hoger beroepsonderwijs. Het mbo zorgt hiermee voor **drievoudige kwalificatie** en heeft dus ook een belangrijke **maatschappelijke functie**.
- Het mbo biedt niet alleen mogelijkheden voor initieel beroepsonderwijs, maar ook voor **een leven lang leren**: om- of bijscholing en het leveren van **maatwerkscholing** aan bedrijven, instellingen en werknemers.
- Het mbo is **breed toegankelijk** en heeft met zijn niveaus 1, 2, 3 en 4 een breed opleidingsaanbod. Diverse doelgroepen, variërend van jongeren in een kwetsbare positie tot beginnende ondernemers, van jongeren ouderen en vanuit allerlei achtergronden, kunnen in het mbo een opleiding volgen. Deze opleiding leidt tot een door de overheid en het bedrijfsleven erkend diploma.

De publiek bekostigde mbo-scholen in Nederland zijn ervan overtuigd dat deze kernwaarden ook in 2025 nog aan de orde zijn.

3 De hoofdlijnen anno 2025

3.1 Perspectief

Het perspectief dat wij voor het mbo in 2025 voor ogen hebben is middelbaar beroepsonderwijs, dat:

- **aansluit** bij de behoeften van het bedrijfsleven en inspeelt op toekomstige ontwikkelingen op de arbeidsmarkt;
- een gegarandeerd **civiel effect** biedt op basis van herkenbare diploma's;
- **drievoudig kwalificeert**: voor beroep, doorstroming en burgerschap;
- naast een landelijke kern ruimte biedt voor **eigen invullingen** door sectoren, regio's en instellingen;
- **toegankelijk** is voor een breed scala van verschillende soorten doelgroepen;
- in zijn inrichting **verschillende leerwegen en leertrajecten** mogelijk maakt;
- daarbij vele **combinaties van praktijk en theorie en van leren en werken** biedt;
- studenten toerust met initiële kwalificaties en ook **optimale mogelijkheden** biedt een leven lang te blijven leren;
- **ruimte biedt aan ondernemende studenten** die volledige opleidingen, delen van opleidingen, combinaties van opleidingen of combinaties van delen van opleidingen willen volgen;
- **ruimte biedt aan ondernemende werkgevers en werknemers** om flexibele nascholingstrajecten af te nemen;
- zich **steeds vernieuwt en aanpast** aan de veranderende beroepen, beroepseisen en algemene vaardigheden;
- in al zijn ambities en innovaties **steeds goed organiseerbaar en uitvoerbaar** blijft.

3.2 Twee hoofdlijnen

Het onderwijs is er op gericht studenten zo goed mogelijk toe te rusten voor een loopbaan en voor persoonlijke ontwikkeling. Wij benaderen de toekomst daarom primair vanuit de blik van de student. Hoe kan deze zo goed mogelijk worden voorbereid op een succesvolle carrière op de arbeidsmarkt, in het vervolgonderwijs en het functioneren in een steeds complexer wordende samenleving?

Daarbij onderscheiden wij twee lijnen:

1. Studenten moeten bij het vullen van hun persoonlijk portfolio worden voorbereid op een arbeidsmarkt, die in 2025 dynamischer en onvoorspelbaarder is dan nu. Een leven lang leren is dan vanzelfsprekend. **Vraag is dan: hoe kan het mbo de studenten voorbereiden op het actief participeren op een dynamischer arbeidsmarkt in 2025?**
2. Studenten moeten via efficiënte doorlopende leerlijnen soepel door de beroepskolom vmbo-mbo-hbo kunnen gaan, op weg naar een door hen zelf uitgestippeld toekomstperspectief. **Vraag is dan: wat is er in 2025 nodig om de doorlopende leerlijnen in de beroepskolom zo soepel mogelijk te laten verlopen, zodat de studenten efficiënt hun persoonlijk portfolio kunnen opbouwen?**

In de volgende hoofdstukken werken wij deze twee lijnen verder uit.

4 Het mbo bereidt studenten voor op een dynamische arbeidsmarkt

4.1 De arbeidsmarkt anno 2025

Het publiek bekostigde mbo kan als stelsel steeds moeilijker anticiperen op de steeds snellere ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. We weten nu nog niet welke beroepen over tien jaar nodig zijn. Ook weten we niet precies hoeveel banen op welke niveaus verdwijnen en welke er nieuw bijkomen.

Vijf jaar geleden dachten we aan medewerkers in de kinderopvang, nu niet meer. Ooit dachten we dat we met vastgestelde, stabiele kwalificatiedossiers wel vijf of zes jaar vooruit konden. Dat is niet meer aan de orde. Onzekerheid en onvoorspelbaarheid zijn van alle tijden. Curricula moeten altijd aangepast blijven worden, maar dit moet nu in een hogere versnelling.

De beroepsbeoefenaar anno 2025 is een andere dan die in 2015. Hij staat vaker op zichzelf, is breder opgeleid, maakt gebruik van wisselende vaardigheden en technieken, leert in kortere trajecten, bindt zich minder aan vaste werkgevers en heeft in zijn beroepsleven meer dan tien banen.

4.2 Trends

Op hoofdlijnen zijn de volgende, wetenschappelijk beschreven trends aan de orde.

- Druk op het middenniveau van de arbeidsmarkt.
- **Flexibilisering van arbeid:** minder vaste contracten, vaker baanwisselingen, steeds meer zzp'ers, steeds minder werknemers met vaste contracten.
- **Het regisseren van je eigen leven lang leren** als 'must' in plaats van 'luxe' of 'beloning' van de werkgever.
- Snelle technologische ontwikkelingen, zoals robotisering, met mogelijke gevolgen voor banen en werkgelegenheid in het middensegment (minder en andere arbeid).
- Afname van geroutineerde arbeid, toename van niet-geroutineerde arbeid.
- **Kortere productiecycli en daardoor sneller verouderen van kennis en vaardigheden.**
- Verhoging van eisen aan beroepsbeoefenaren op alle niveaus (upgrading), maar tegelijk ook verlaging van eisen aan sommige beroepen aan de onderkant van het loongebouw (downgrading).
- Landelijke en regionale kennis- en innovatieagenda's, die zich in toenemende mate ook uitstrekken tot het middensegment van de arbeidsmarkt.
- Verdringing van lager opgeleiden door hoger opgeleiden.
- **Vervaging van verschillen** tussen branches, bedrijfstakken en sectoren, op allerlei terreinen: verdwijnen van beroepen, komen van nieuwe beroepen.

4.3 Betekenis voor het mbo in 2025

Het mbo anno 2015 wordt via een strakke, enigszins starre keten ontwikkeld (zie figuur 1 op de volgende pagina). Deze keten staat mbo-scholen in de weg om in de toekomst voldoende responsief te kunnen blijven reageren op trends op de arbeidsmarkt.

Figuur 1: Keten ontwikkeling middelbaar beroepsonderwijs

Bij een vierjarige opleiding in het mbo op niveau 4 duurt het nu maar liefst zeven jaar voordat deze keten tenminste eenmaal volledig is doorlopen en studenten een diploma verwerven. De onderdelen zijn namelijk strikt volgtijdelijk ingericht. De beroepscompetentieprofielen zijn vaak specifiek, sectoraal en smal geformuleerd. De kwalificatiedossiers bevatten vaak uitgebreide, scherp geformuleerde eisen. De ruimte voor inrichting en vormgeving is beperkt. Nadere doordenking is nodig van deze keten als geheel en van zaken als de opleidingsniveaus, de opleidingen zelf, de kennis en vaardigheden en de verschillen daarbij tussen/voor verschillende doelgroepen.

Het antwoord op de ontwikkelingen is geen nieuwe centralistische blauwdruk voor alle opleidingen en sectoren. Eerder is een gedifferentieerd antwoord passend, met respect voor de grote verschillen tussen en binnen branches en bedrijfstakken, opleidingen, niveaus en leerwegen. Waar in de ene branche de behoefte aan breed vakmanschap met brede inzetbaarheid groeit, kan in een andere branche juist meer behoefte ontstaan aan smaller opgeleide vakmensen. Waar in het ene beroep naast beroepsvaardigheden ook algemene vaardigheden een belangrijke rol spelen, kan dat in het andere beroep minder het geval zijn en kan er wellicht volstaan worden met (specialistische) beroepsvaardigheden.

Voor het mbo in 2025 zetten wij dientengevolge de volgende zaken op de agenda:

4.3.1 Herdefinitie van beroepsvaardigheden en algemene vaardigheden

Bij de **beroepsvaardigheden** gaat het om een onderscheid tussen generieke vaardigheden met een langer, duurzaam karakter en vakkennis/beroepscompetenties die sneller kunnen worden aangepast

aan nieuwe ontwikkelingen en waarbij de regio ook ruimte voor eigen invullingen heeft. In vergelijking met nu komt de verhouding tussen deze onderdelen in 2025 waarschijnlijk anders te liggen: een kleinere, vaste, duurzame kern en een groter flexibel deel. Dat stelt het mbo in staat zich voortdurend aan te passen aan de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt.

Een herijking van de **algemene vaardigheden** is ook op zijn plaats. Het gaat hierbij om zaken als taal, rekenen, loopbaan en burgerschap, zelfreflectie, doorzettingsvermogen, leren leren, communicatieve vaardigheden, vaardigheden om samen te werken en ondernemerschap. Beroepsonderwijs is meer dan alleen opleiden voor vakmanschap. Het is ook gericht op de ontwikkeling als mens en als burger in de samenleving.

De inhoud en verhouding tussen deze algemene vaardigheden kan variëren, afhankelijk van de verschillende keuzes die verschillende soorten studenten maken voor hun opleidingsroute. De ene student wil doorstromen naar het hbo en heeft daarvoor een breed pakket algemene vaardigheden nodig. De andere student kiest voor een specifiek beroep en heeft voor de uitoefening van dat beroep de algemene vaardigheden minder nodig en kan zo ook een goede arbeidsmarktcarrière opbouwen.

Bij het sneller wisselen van baan stijgt het belang van een brede toerusting met algemene vaardigheden.

4.3.2 Korter ontwikkelingstraject beroepsopleidingen

De noodzakelijke versnelling van de eerder genoemde keten kan via een stelselwijziging binnen het mbo of via het sneller en flexibeler werken van deze 'vertrouwde' keten. Wij kiezen voor dit moment voor het laatste. Met de Stichting Samenwerking Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB), de wijze waarop kwalificatiedossiers tot stand komen en de overgang van de wettelijke taken van de kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven naar de SBB, is een aanpak tot stand gekomen die naar zijn aard goed kan werken. Deze aanpak, die recent is gestart, moet zich ook in de praktijk kunnen bewijzen. **Versnelling van de gehele keten is nodig om als mbo voldoende responsief te kunnen blijven op de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt.**

Mocht in de toekomst blijken dat het blijven werken met deze keten de gewenste snelheid van innovatie toch in de weg staat, dan sluiten wij onze ogen niet voor een systeemaanpassing.

4.3.3 Globale landelijke uitgangspunten en kaders

De drievoudige kwalificatie (voorbereiden op beroep, burgerschap en doorstroming) en het civiel effect blijven ook in 2025 de pijlers waarop het mbo rust. Er zijn ook dan landelijke uitgangspunten en kaders nodig. We stappen in 2025 echter af van de huidige gestolde, centraal aangestuurde structuren van kwalificaties en opleidingen. Dat doen we door het bedrijfsleven voor de beroepskwalificatie te vragen de essentie van beroepen en de toekomstige ontwikkelingen die in beroepen verwacht worden, in globalere beroepscompetentieprofielen te omschrijven. Dat doen we met het bedrijfsleven gezamenlijk door in de SBB waar dat kan de kwalificatiedossiers globaler en breder te formuleren, zodat ze meer invullingen mogelijk maken, aansluiting kunnen vinden op regionale ontwikkelingen en de scholen in staat stellen flexibiliteit en maatwerk aan studenten te leveren. In feite gaat het hierbij om het verder voortbouwen op initiatieven van het huidige kabinet rond keuzedelen en combinaties van kwalificaties (*Ruim baan voor vakmanschap*).

Daarbij blijft de civiele waarde van het mbo altijd gegarandeerd. Als een student in Groningen is opgeleid, kan deze met het globalere kwalificatiedossier als gemeenschappelijke basis in hetzelfde beroep ook in Maastricht aan de slag. Via keuzedelen kan er aanvulling plaatsvinden vanuit de specifieke regionale omstandigheden en wensen. De globalere eisen in de kwalificatiedossiers kunnen bijvoorbeeld op het niveau van domeinen gestalte krijgen en een algemeen geformuleerde

'body of knowledge' omvatten. Globalere en bredere kwalificatiedossiers betekenen overigens geen toename van algemene vakken in het mbo, integendeel.

4.3.4 Flexibele inrichting en vormgeving van het onderwijs

Binnen de keten is een veelomvattende beweging nodig om mbo-scholen in staat te stellen:

- hun opleidingsaanbod snel en permanent te kunnen blijven vernieuwen;
- zelf het onderwijs in te richten en vorm te geven;
- flexibel in te spelen op wat het regionaal bedrijfsleven specifiek van ze vraagt;
- maatwerk te bieden aan diverse doelgroepen en opdrachtgevers.

Er is in 2025 meer variatie, met gestandaardiseerde of niet gestandaardiseerde opleidingen, smalle of brede opleidingen, korte of langere opleidingen, volledige opleidingen of (combinaties van) delen van opleidingen (denk bijvoorbeeld aan cross-overs), in een permanente dialoog met het regionale bedrijfsleven. Het systeem op landelijk niveau bevat globale kaders en is dienstbaar aan deze dialoog.

De wens om gedifferentieerde leerroutes aan te bieden via keuzedelen wordt hiermee opgeschaald naar het vrij kunnen aanbieden en combineren van delen van opleidingen binnen het initieel beroepsonderwijs en een leven lang leren. Keuzedelen zijn een eerste stap in een grotere beweging naar differentiatie, maar zijn op zich niet voldoende. Modularisering van opleidingen kan een middel zijn om dit doel te bereiken en speelt zich vooral af op instellingsniveau in de onderwijsprogrammering. Zoals keuzedelen nu niet moeten worden dichtgetimmerd met regels, moet dat straks ook niet gebeuren bij modularisering.

Flexibiliteit en maatwerk zullen altijd in de context van de organiseerbaarheid en uitvoerbaarheid van het onderwijs binnen de scholen worden gezien en kennen zo hun grenzen. Meer geïndividualiseerd onderwijs is niet synoniem met individueel onderwijs.

De studenten worden begeleid met veel aandacht voor loopbaanoriëntatie en –begeleiding en een professionele intake, met zo nodig assessments. In overleg met de studenten worden passende leerroutes uitgestippeld.

4.3.5 Flexibiliteit in leerwegen

De gewenste flexibiliteit binnen de scholen op het punt van programmering verdraagt zich slecht met gefixeerde, met veel overheidsregels geplaveide leerwegen. Scholen hebben anno 2025 maximale ruimte om eigen leerroutes vast te stellen. Deze kunnen lijken op de huidige leerwegen bol en bbl, maar er zijn ook vele andere wegen naar dezelfde bestemming. Keuzes die scholen hierbij maken, passen bij de doelgroepen, de leerstijlen van studenten, de wensen van het regionaal bedrijfsleven en conjuncturele ontwikkelingen. En dat zonder landelijke beperkingen in soorten leerwegen, overstapmogelijkheden, eisen aan onderwijstijd of andere inrichtingsvoorschriften. Kwaliteit staat voorop, inrichting is aan de scholen.

Aan flexibiliteit zijn echter ook grenzen verbonden. Een randvoorwaarde voor daadwerkelijke effectuering van bovengenoemde ontwikkelingen blijft de borging van het civiel effect van de opleidingen en de organiseerbaarheid en uitvoerbaarheid binnen de scholen. **Waar de grenzen aan de vormgeving van opleidingen nu nog in hoge mate worden bepaald door de wetgever, horen**

deze grenzen in 2025 uitsluitend bepaald te worden door kwaliteit, organiseerbaarheid en civiel effect.

4.3.6 Kwalitatief goede examens

In 2025 is er geen discussie over de kwaliteit van de examens of de civiele waarde van de diploma's. De kwaliteitsborging van examens is gegarandeerd, door centrale examens voor de algemene kennis en vaardigheden en gestandaardiseerde, gezamenlijk ontwikkelde examens voor de beroepscompetenties. Het varieert per leerroute of toetsen volstaan of dat er ook summatieve examinering nodig is. De standaardisering krijgt vorm door toetsen of examens met een keurmerk of door het valideren van door instellingen zelf ontwikkelde toetsen en examens.

Hoe flexibel het onderwijs in het mbo in 2025 ook moge zijn; het mbo blijft gekwalificeerde toegang tot de arbeidsmarkt (civiel effect) en vervolgonderwijs (doorstroming) geven. Dat doen we door in de keten te blijven uitgaan van landelijke kaders en uitgangspunten, zij het dat deze globaler zijn dan nu. We stappen daarmee ook af van de huidige, moeilijk uitvoerbare regelgeving rond de dekking van kwalificatie-eisen in de examens.

5 Studenten gaan soepel door de beroepskolom met een eigen portfolio

5.1 De mbo-student anno 2025

De ontwikkelingen op de arbeidsmarkt leiden er toe dat de mbo-student anno 2025 een ondernemende student is, die zijn weg zoekt door de beroepskolom om zijn persoonlijk portfolio te vullen. Op basis van eigen inzet is de student op zijn beroepsroute niet op weg naar een vaste eindbestemming, maar naar verschillende bestemmingen. Studenten kijken vooruit, maar niet in termijnen van tien of twintig jaar. Eerder in termijnen van bijvoorbeeld drie jaar, want de toekomst is meer ongewis en de student kan zich niet langdurig verbinden aan één werkgever. Onderweg vult de student zijn of haar persoonlijke portfolio op de tussenstops aan, om zo de route naar de volgende bestemming weer te kunnen vervolgen. Zo blijft de student anno 2025 zijn (beroeps)leven lang reizen en leren in kortere banen, met meer tijdelijke contracten en minder langlopende beurzen. Lange dienstverbanden komen dan veel minder vaak voor.

Om dit in goede banen te leiden, heeft het publiek bekostigde mbo zich te verstaan met de omringende onderwijssectoren (vmbo, havo en hbo) en de sociaal-culturele ontwikkelingen die het ondernemerschap, de leerstijl en de zelfstandigheid van studenten beïnvloeden.

5.2 Trends

We zien op dit moment enkele trends met voorspellende waarde voor de toekomst:

- Leerlingen uit het speciaal onderwijs kloppen meer en meer aan bij het mbo.
- Vanuit het vmbo bestaat er een roep om maatwerk, versnelling en vloeiende overgangen naar het mbo zonder breuken en doublures.
- Vanuit het havo zien we een toename van al dan niet gestrande leerlingen die in het mbo instromen en daar wel succesvol zijn.
- Vanuit het hbo bestaat er een behoefte aan breed opgeleide mbo'ers die voldoende algemene vaardigheden in hun bagage meenemen, zodat ze zonder verdere intredetoetsen hun loopbaan in het hbo kunnen vervolgen.

Op dit moment is in het onderwijs sprake van vroegselectie. Zo moeten ouders van kinderen na het basisonderwijs al snel een keuze maken tussen een avo-gericht vervolg of een vervolg in het beroepsonderwijs (zie figuur 2). De zelf ervaren druk bij ouders is vaak groot om een zo 'hoog' mogelijke keuze te maken. De OESO beschouwt dit kenmerk als kwetsbaar in ons stelsel van beroepsonderwijs, dat men voor het overige zeer hoog aanslaat.

Cruciaal in dit geheel lijken de rol en de positie van het havo. Het havo heeft bij veel ouders en leerlingen in de onderwijskeuze nog altijd sterk de voorkeur boven het vmbo en mbo. Ouders willen in de meeste gevallen aan het einde van de basisschool een vmbo-advies zoveel mogelijk vermijden en zien hun kind liever naar het havo, of nog liever naar het vwo gaan. Een keuze voor een traject vmbo-mbo is, mede als gevolg van het onterecht slechte imago van vmbo en mbo, minder populair dan een traject havo-hbo. Deze voorkeuren hebben geen direct verband met de resultaten na de doorstroming.

Veel havisten hebben het immers moeilijk op het hbo. Zij hebben een beperkt beroepsbeeld, wisselen veelvuldig van opleiding, vallen nogal eens uit en doen er lang over om een diploma te halen.

5.3 Betekenis voor het mbo in 2025

Hoe kan het publiek bekostigde mbo zo goed mogelijk zijn kerntaken uitvoeren, binnen de beroepskolom, en als schakel in het leertraject van een student? De druk is aan alle kanten hoog, zowel aan de onderkant als aan de bovenkant. Maar waarom raakt die druk het onderwijs? Hoe ziet de relatie tussen instelling en student er op termijn uit?

Voor het mbo in 2025 zetten wij de volgende zaken op de agenda:

5.3.1 Effectief voorsorteren op het beroepsonderwijs

Het uitstippelen van goede routes door het onderwijs begint al in het basisonderwijs. Daar is meer evenwicht nodig tussen cognitieve vaardigheden en praktische vaardigheden. Het aanleren van de eerste praktische vaardigheden helpt de leerlingen bij een brede ontwikkeling. Het is voor veel leerlingen te vroeg om op 12-jarige leeftijd al een keuze te moeten maken tussen een stroom avo en een stroom beroepsonderwijs. Voor hen is het beter tot bijvoorbeeld 15 jaar een gedifferentieerd funderend onderwijs te hebben, waarin zij in staat worden gesteld:

- hun brede algemene ontwikkeling voort te zetten;
- hun cognitieve en/of praktische talenten maximaal te ontplooiën;
- zich goed voor te bereiden op vervolgkeuzes.

Het is wenselijk het vmbo en havo meer aan elkaar te verbinden, zodat ze beide kunnen voorsorteren op zowel mbo als hbo. Dit is nu niet mogelijk, omdat het volledig gescheiden onderwijssoorten zijn. Het combineren van elementen uit beide routes of het bieden van mogelijkheden om in het havo aandacht te besteden aan beroepsvaardigheden en –voorbereiding zijn oplossingen binnen het bestaande onderwijsbestel die het overwegen waard zijn. Een partieel stelsel doorbrekende, nog veel betere optie is het integreren van de hogere niveaus in het vmbo en het havo. Dat is ook goed mogelijk, omdat het profiel van de oude mavo-leerling sterk overeenkomt met dat van de huidige havo-leerling.

Voor de studenten leidt dit tot meer gedifferentieerde trajecten. Examens kunnen op verschillende niveaus worden afgelegd. Afhankelijk van gevolgde vakken en behaalde resultaten ontstaan flexibele doorstroommogelijkheden naar mbo- en hbo-opleidingen. Zo wordt de aansluiting tussen het funderend onderwijs en het beroepsonderwijs verbeterd.

Gedifferentieerde doorstroomrechten bieden betere mogelijkheden voor goede studie- en loopbaanadvisering en maken per student na een periode van oriëntatie een specifiek vervolgtraject mogelijk.

5.3.2 Goede afstemming en overgangen tussen mbo en hbo

Er is anno 2025 alle aanleiding om te veronderstellen dat het publiek bekostigde mbo en hbo qua stelselinrichting meer op elkaar gaan lijken. Het op dit moment zwaar gereguleerde mbo heeft baat bij meer flexibiliteit (ook door tussentijdse aanpassingen in het onderwijs) in de aansluiting van curricula op de behoeften van de regionale arbeidsmarkt en het vervolgonderwijs. Het hbo zou gebaat

kunnen zijn bij juist iets minder vrijblijvendheid in de aansluiting op de arbeidsmarkt en bij een grotere landelijke herkenbaarheid van diploma's. In het algemeen is meer samenhang in het stelsel van mbo en hbo wenselijk.

Een herziene Stichting Samenwerking Beroepsonderwijs Bedrijfsleven voor het gehele beroepsonderwijs kan dan bijvoorbeeld in de rede liggen. De sectorkamer Creatieve en Grafische Beroepen geeft dan in dit voorbeeld algemene kaders aan voor Europese, NLQF-gevalideerde exameneisen in het mbo en hbo en speelt in op de wijze waarop leerlingen worden voorgesorteerd naar het beroepsonderwijs. Examencommissies worden zo nu en dan gevisiteerd. Interessante aanzetten zijn te zien in de betrokkenheid van het mbo bij Associate Degree trajecten.

5.3.3 Herprofilering en nieuwe naamgeving opleidingsniveaus

Het mbo blijft zich in de toekomst richten op zowel de entree-opleidingen als de niveaus 2, 3 en 4 en blijft zo breed toegankelijk voor een breed scala van studenten. De kern van het mbo zijn de opleidingen op niveau 2, 3 en 4. Meer onderscheid in profilering en naamgeving per opleidingsniveau is onvermijdelijk. Dit sluit aan op de specifieke ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en doet recht aan sectorale verschillen.

De kern van **entree-opleidingen** is het aanleren van praktische vaardigheden en toerusting voor voorzichtige stappen naar eenvoudige functies op de arbeidsmarkt, samenleving of niveau 2. Voor een behoorlijke doelgroep, bijvoorbeeld uit het speciaal onderwijs, is dit het hoogst haalbare en het blijft de opdracht van het mbo om ook deze doelgroep zo ver mogelijk te brengen. De naam entree-opleiding hoeft niet te worden gewijzigd, want deze drukt de kern van de opleiding al goed uit. De kern van de opleidingen op niveau 2 is lager geschoold vakmanschap via een mix van brede, op doorstroom gerichte of smalle, op uitstroom naar de arbeidsmarkt gerichte opleidingen. We noemen dat **basisberoepsonderwijs**. De arbeidsmarktvrage in de verschillende branches is bepalend of opleidingen basisberoepsonderwijs breed of smaller worden opgezet. Met een diploma basisberoepsonderwijs verwerft een student een startkwalificatie en doorstromingsmogelijkheden naar hogere mbo-niveaus. Deze doorstroming stijgt in belang, gezien de hogere eisen die in de toekomst aan de beroepsuitoefening worden gesteld en het verdwijnen van veel banen op het niveau basisberoepsonderwijs. Wellicht ligt daarom ook een (internationale) herdefiniëring van het niveau van de startkwalificatie in de rede.

Voor de goede orde: entree-opleidingen en basisberoepsonderwijs verdienen topinzet van onderwijsteams en worden straks ook nog steeds aangeboden door mbo-scholen.

De kern van opleidingen niveau 3 en 4 is breed geschoold vakmanschap voor het middenkader niveau en doorstroming naar het hbo. Dit noemen wij samen **middelbaar beroepsonderwijs**. Daarmee hebben we in het beroepsonderwijs een helder onderscheid tussen voorbereidend, basis, middelbaar en hoger. Ook is daarmee voor iedereen duidelijk dat vanuit middelbaar doorstroming naar hoger mogelijk is.

In het mbo wordt recht gedaan aan de verschillen tussen sectoren: inhoud, breedte en niveaus van opleidingen verschillen van branche tot branche en worden niet over één kam geschoren.

Binnen het mbo kan elke student in 2025 een eigen leerroute uitstippelen en resultaten behalen met een volledige opleiding, delen van opleidingen of combinaties van delen van opleidingen. Zowel binnen het mbo als in de beroepskolom ontstaan daarmee ook flexibele doorstrommogelijkheden. Figuur 3 op pagina 15 laat zien hoe de ordening en naamgeving van de stromen en leerlijnen er anno 2025 uit zouden kunnen zien.

5.3.4 Begrenzing in leerbaarheid en schoolbaarheid

De student anno 2025 heeft rechten, maar ook plichten. **Tegenover meer maatwerk en flexibiliteit in het mbo en in de beroepskolom staat dat de instelling op de inzet van de student moet kunnen rekenen. De logistieke vormgeving van het onderwijsleerproces is anders nauwelijks uitvoerbaar.**

Concreet: een student die een module of leertraject richting een bepaald diploma aantoonbaar niet aankan, wordt via een bindend studieadvies doorverwezen naar een traject dat wel past. Als zelfs dat niet kan, wordt hij of zij naar gemeente en arbeidsmarkt begeleid en houdt de verantwoordelijkheid van de school op. Een student die qua gedrag langdurig niet te handhaven is, kan geschorst worden.

5.3.5 Een leven lang leren: vanzelfsprekend

Studenten vullen in 2025 vanaf het basisonderwijs een eigen portfolio met gevolgd onderwijs en behaalde resultaten. Zij nemen dit de gehele onderwijscarrière mee. Het portfolio is de opening naar een carrière op de arbeidsmarkt en in het vervolgonderwijs en maakt het voor studenten mogelijk goede vervolgstappen te maken als zij een leven lang blijven leren.

Dit alles gaat gepaard met het breed waarborgen van de toegang tot opleidingen en leermodules bij publiek bekostigde scholen, gericht op het verweven van initiële kwalificaties. Daarna maken scholen werk van het faciliteren van een leven lang leren. Scholen kunnen zich, afhankelijk van hun missie, visie en strategie, ook daarop profileren. Studenten hebben de vrije hand om modules in te kopen bij particuliere instellingen of bij de private onderdelen van de publiek bekostigde scholen. Op de markt van een leven lang leren acteren ook in 2025 bekostigde en niet bekostigde aanbieders.

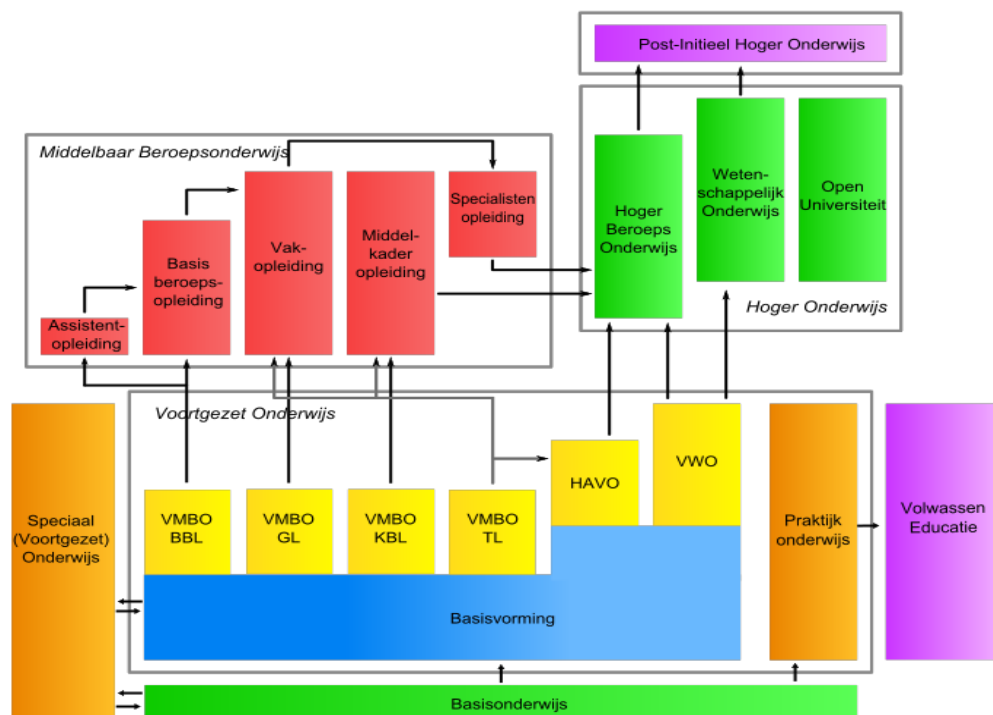
Het portfolio van studenten wordt de gehele loopbaan verder aangevuld. Het mbo blijft toegankelijk voor iedereen als voorziening voor het onderhouden van employability, ondernemerschap en doorgroeikansen. De mbo-scholen zijn open leercentra voor initieel beroepsonderwijs en een leven lang leren.

5.3.6 Het onderwijsstelsel anno 2025

Het huidige onderwijsstelsel koestert langdurig onderhouden cesuren (en daarmee vroege keuzes) die voortkomen uit een lange periode van sociaal-economische emancipatie. Een hogere opleiding betekende lange tijd ook een hoger loon. Dat is niet langer meer automatisch het geval, met uitzondering van de populatie Nederlanders van allochtone afkomst. Opwaartse mobiliteit boet gaandeweg aan betekenis in. Vroege keuzes zijn een probleem geworden.

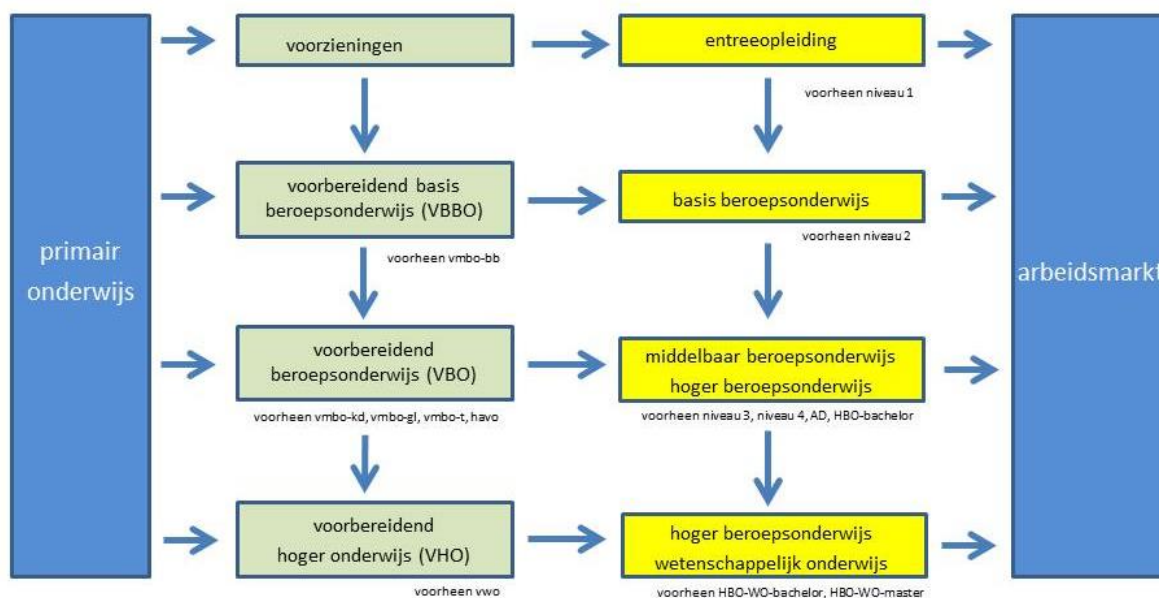
De onderwijsstromen anno 2015 kunnen als volgt worden gevisualiseerd:

Figuur 2: Het onderwijsstelsel anno 2015

In 2025 kunnen de stromen en leerlijnen in het onderwijs er als volgt uitzien:

Figuur 3: Mogelijke stromen in het onderwijs anno 2025

6 Enkele essentiële randvoorwaarden

De in dit manifest genoemde perspectieven vragen om uitgebreide discussie, niet alleen over de koers die er uit spreekt, maar ook over de randvoorwaarden die ingevuld moeten worden ter realisatie daarvan. Wij noemen hierbij enkele essentiële randvoorwaarden, zonder de bedoeling daarin al volledig te zijn. Het gaat om een eerste beeld van consequenties waaraan tenminste gedacht moet worden.

6.1 Andere rol en positie voor docenten

Goed onderwijs staat of valt ook in 2025 met professionele en vakbekwame docenten.

Naast het overdragen van (vak)kennis wordt de rol van de docent in 2025 als begeleider van leertrajecten van zelfstandig lerende en ondernemende studenten belangrijker. Docenten werken in onderwijsteams, die verantwoordelijk zijn voor de programmering, het onderwijsproces, de didactische aanpak, de lesmethoden en de kwaliteit van het onderwijs. Het onderwijsteam is de centrale plaats voor reflectie op vernieuwing van het onderwijs en op de kwaliteit van het eigen functioneren en versterking van het gezamenlijke eigenaarschap. Docenten onderhouden hun kennis van de beroepspraktijk via regelmatige verplichte stages in het bedrijfsleven.

Naast vaste contracten komen er meer tijdelijke (combi)aanstellingen binnen en buiten het onderwijs, met uitwisselingsmogelijkheden tussen vmbo/havo en mbo en tussen mbo en hbo. Vervanging van docenten vindt plaats op een onderwijsarbeidsmarkt die even dynamisch is als de arbeidsmarkt waarvoor het mbo zelf opleidt.

Het lerarenregister, toegankelijk voor docenten, instructeurs en zij-instromers, is het kwaliteitsinstrument voor het vastleggen en honoreren van de bekwaamheden. De bevoegdheids- en bekwaamheidseisen worden opnieuw doordacht.

6.2 Andere benadering van kwaliteitszorg

Bij de opstelling van dit manifest hebben we ons de vraag gesteld of invoering van een accreditatiesysteem, zoals in het hoger onderwijs, in 2025 in het mbo ook mogelijk zou zijn. Uit een eerste analyse blijkt dat het accreditatiesysteem in het ho bruikbare aanknopingspunten biedt, maar dat het een op een kopiëren ervan naar het mbo niet voor de hand ligt. Daarvoor heeft het mbo te veel opleidingen. Het ligt wel voor de hand het beste van de beide werelden te combineren.

De op de leest van 2025 geschoeide kwalificatiedossiers kunnen het aangrijpingspunt voor accreditatie zijn, zodat de kwaliteit daarvan op landelijk niveau gegarandeerd is. Op het niveau van de scholen kunnen verworvenheden van het ho-systeem zoals de peer-to-peer benadering via de intercollegiale audits en visitaties, verder vorm krijgen. Alle essentiële onderdelen van een cyclisch kwaliteitszorgsysteem krijgen daarin een plaats, waaronder ook de kwaliteitscultuur en het verankeren van kwaliteitsbewustzijn in de gehele organisatie. De solide basis voor een cyclische kwaliteitszorg is zelfevaluatie, waarbij zowel onderwijsteams als lijn- en staffunctionarissen een grote rol spelen. Essentiële randvoorwaarde zijn gekwalificeerde auditoren. Bij de intercollegiale audits en visitaties zijn werkveldvertegenwoordigers ook betrokken.

6.3 Andere verhouding met de inspectie

Dit alles leidt ook tot een andere verhouding met de inspectie als externe toezichthouder. Als de kwaliteit op landelijk niveau, met geaccrediteerde en door onderwijs en bedrijfsleven gezamenlijk gedragen kwalificatiedossiers in orde is, de scholen zelf voor hun kwaliteitszorg zorgen en de scholen de kwaliteit via de intercollegiale audits en visitaties borgen, ligt minder uitvoerig inspectietoezicht voor de hand. Grotere vrijheidsgraden in het zelf vormgeven aan meer gedifferentieerde en zeer uiteenlopende opleidingstrajecten zullen onvermijdelijk consequenties hebben voor het huidige inspectietoezicht. **De inspectie kan zich in 2025 richten op de resultaten van de scholen en hoeft zich niet meer te richten op de leer- en bedrijfsvoeringsprocessen.**

6.4 Vereenvoudiging van wet- en regelgeving

De kern van onze benadering in dit manifest leidt er toe dat de overheid op de kernelementen blijft sturen (het wat) en dat scholen binnen globalere landelijke kaders maximale ruimte voor flexibiliteit en maatwerk voor de studenten en het bedrijfsleven hebben (het hoe).

De overheid blijft bijvoorbeeld de kwalificatiedossiers vaststellen, de publieke opdracht van de scholen definiëren, eisen stellen aan het rechtmatig en doelmatig besteden van de publieke middelen en algemene zorgplichten formuleren zoals brede toegankelijkheid, arbeidsmarktperspectief en doelmatigheid.

Uitvoerige centrale inrichtingsvoorschriften zijn in 2025 niet meer nodig. Hierbij valt te denken aan de onderwijsovereenkomst (als er al een goed leerlingvolgsysteem is), de onderwijs- en examenregeling (als er ook een goede digitale studiegids is), de onderwijstijd en de studieduur (als er legio opleidingstrajecten binnen een instelling zijn van verschillende aard en duur). De gewenste flexibiliteit en vernieuwing van het opleidingsaanbod verdraagt zich ook niet met het 1½ jaar tevoren (strategische voorbereidingstijd niet meegerekend) moeten melden van het starten en stoppen van opleidingen.

Vloeiende overgangen in het beroepsonderwijs vragen om adequate randvoorwaarden in de wet- en regelgeving. Hiervoor zijn bijvoorbeeld nodig: optimale gegevensuitwisseling tussen scholen (met respect voor het belang en de privacy van de student), soepele overdracht van studenten naar de volgende school, uitwisselen van docenten en instructeurs, daarop enten en afstemmen van bevoegdheidseisen, oplossen van de btw-problematiek, tussentijds in- en overschrijven van studenten zonder administratieve reparaties achteraf, meerdere bestuursvormen mogelijk maken.

We zien in de praktijk nu al een sterk groeiende samenwerking tussen vmbo- en mbo-scholen, in lichte (warme overdracht van leerlingen) en zwaardere varianten (bestuurlijke of institutionele modellen). Ook zien we toenemende samenwerking tussen mbo-scholen en hogescholen, bijvoorbeeld bij de uitvoering van de Associate Degree opleidingen.

Dit alles vraagt om faciliterende in plaats en centraal dicterende wet- en regelgeving met specifieke regelingen.

7 Ten slotte

De zaken die wij met dit manifest op de agenda zetten, vragen van het mbo creativiteit, durf en moed om deze te realiseren. Docenten, onderwijsteams, bestuurders en toezichthouders zijn aan zet om de ambities waar te maken. We gaan in de sector hiermee aan het werk.

Om deze koers te realiseren is steun van anderen nodig. De belangrijkste zijn beleidsmakers, politici en onze primaire stakeholders: de onderwijssectoren om ons heen, het bedrijfsleven, de docenten en de studenten. **Aan beleidsmakers en politici vragen wij vertrouwen** om de komende jaren hiermee aan de slag te gaan en hiervoor in het kabinetsbeleid en de wetgeving ruimte en randvoorwaarden te bieden. **Aan onze stakeholders vragen wij met ons de schouders te zetten onder de realisatie van dit toekomstperspectief.**

Het is onze gezamenlijke opgave studenten goed toe te rusten voor een dynamische arbeidsmarkt en een complexe samenleving. Met effectieve doorlopende leerlijnen door het beroepsonderwijs kan de student zijn portfolio kunnen blijven vullen voor een goede loopbaan. Het bedrijfsleven kan blijven rekenen op modern en innovatief beroepsonderwijs, dat goed aansluit op de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en een gegarandeerd civiel effect heeft. **De samenleving kan blijven rekenen op goed opgeleide mbo'ers. De kwaliteit van het onderwijs in het mbo staat daarbij voorop.**

Alle leden van de MBO Raad (de publiek bekostigde roc's, aoc's en vakinstellingen) zijn van mening dat het debat over de toekomst van het mbo zou moeten gaan over de in dit Manifest aangesneden thema's. Daarmee roepen zij op tot een inhoudelijke discussie binnen en buiten de sector over de wijze waarop het mbo toekomstbestendig gemaakt kan worden. Immers: **Sterk beroepsonderwijs vandaag voor de beroepen van morgen, ook in 2025.**

De tekst van dit Manifest, een bijpassend wetenschappelijk achtergronddocument en de Verklaring *Tien bouwstenen voor een toekomstbestendig mbo* van de MBO Raad, NRTO en JOB vindt u op het discussieplatform www.mbo2025.nl